

Càntic sobre de lo ayre de «Joseph venut per sos germans» (1843)

Enric Prat i Pep Vila
(Societat Verdaguer)

Al Rosselló, a la primera meitat del segle XIX, la llengua catalana, perfectament viva i encara predominant en tant que llengua parlada però sense presència a l'escola ni consideració social, tenia una situació de llengua subalterna, present arreu però gens valorada i gairebé limitada al registre oral, i en literatura,¹ al patrimoni folklòric, el cançoner, les representacions teatrals sobre la passió i de vides de sants. Els llibres destinats a fomentar la pietat religiosa, l'últim camp que permet l'accés popular a un català escrit amb una certa dignitat,² anaven essent substituïts per obres equivalents en francès (si repassem la bibliografia rossellonesa establerta per Dolors Serra, veurem que de les obres publicades durant durant la primera meitat del segle XIX la gran majoria són obres religioses, mentre que a la segona meitat hi predominen les de caràcter polític o còmic).³

1. Sobre l'època en la qual el senyor Monnier, versificador que no hem sabut identificar, va escriure aquest full, són útils els treballs: Christian CAMPS. «L'évolution des lettres roussillonnaises dans la première moitié du XIXe siècle». Dins: *Le Roussillon dans la première moitié du XIXe siècle. Société Agricole, Scientifique et Littéraire*, vol. XCIII^e. Perpinyà, 1985, p. 253-257; i Peter MCPHEE. «Politització i cultura popular als Pirineus Orientals, 1848-1851». *Afers*, 36 (1988), p. 35-52.

2. «L'església és doncs la darrera coneixedora d'un català «literari» escrit i més o menys normalitzat. Fins i tot bisbes francesos com ara monsenyor Gerbet, que gaudeixen d'una audiència parisenca i hexagonal, disposen de col·laboradors que tradueixen llurs manaments en català correcte.» (Lluís CREIXELL. «La Renaixença al Rosselló». *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, vol. I. Barcelona: Curial, 1992, p. 67)

3. Dolors SERRA. «Bibliografia de Catalunya Nord (1502-1999)». *Terra Nostra*, núm. 100 (Perpinyà, 2001), p. 36-48.

Un altre camp on el català accedeix a la impremta és el dels poemes de contribució a la polèmica religiosa o política, satírics o moralitzadors, destinats al combat eclesiàstic contra el republicanisme o a la lluita entre partits. Aquesta darrera mena d'obres, però, ja va lligada amb la difusió d'una grafia basada en la del francès, que desvincula el parlar rossellonès de la seva tradició escrita i del seu lloc dins el conjunt català per convertir-lo en un més dels patuesos de França i que s'escampa a través de nombrosos opuscles destinats a les classes populars, encara que els seus autors sovint no hi pertanyin. Els prejudicis contra el català cedeixen, en nom de l'eficàcia, quan es tracta d'usar-lo per fer propaganda política, demostrant que hi havia una població nombrosa encara poc coneixedora del francès, almenys en tant que llengua sentida i viscuda, i a la qual calia arribar.⁴ Els autors eren persones que per la seva formació sovint eren capaços d'usar habitualment el francès com a llengua de cultura i de creació literària, però que es posaven al nivell del públic al qual es dirigien.

Com diu Creixell: «Hom constata doncs, per bé que esporàdicament, l'ús del català per a servir determinades ideologies (esquerra o dreta) però no es dibuixa cap ideologia que el vulgui defensar clarament.»⁵ Aquest català escrit sense codificació gramatical ni models ajuda a crear en els mateixos parlants la convicció que només serveix per escriure textos humorístics (enginyosos o procaços), coneguts amb un matís despectiu o almenys desdenyós com a *catalanades*.⁶

En un article anterior⁷ vam inventariar una sèrie de reculls de cançons en català i en francès, acompanyades del títol de la melodia

4. «Per damunt de tot domina la paraula catalana lligada a les contingències de l'oralitat: "La langue française est le domaine exclusif de la classe aisée"» (CREIXELL, p. 70). La correspondència particular, en canvi, ja era totalment en francès.

5. CREIXELL, p. 70.

6. Vegeu «Cinc catalanades anònimes (finals del segle XIX)», pròleg de Joan-Pere PUJOL, edició i notes per J. P. PUJOL i Enric PRAT. *Annals de la Revista de Girona*, 2002.

7. Enric PRAT; Pep VILA. «La poesia rossellonesa d'Esteve Aragó en el context de la literatura catalana del seu temps», en curs de publicació a les actes del col·loqui «Les Aragó, acteurs de leur temps» (Perpinyà / Estagell, 12-13-14 novembre 2003).

preexistent i ben coneguda amb què s'havien de cantar (*air* en francès, *ayre* en català), pertanyents a la segona meitat del segle. En citem un per donar una idea del seu caràcter i contingut:

Le Denier de l'Aveugle. Chansons et romances nouvelles (1867) par J. Petit, «vendues par Raymond Mouche et Michel Vignau», que de fet conté obres de diversos autors, entre elles una d'Esteve Aragó signada amb les inicials E. A. («Soun malhourous, canti pas pous!», dues cançons en francès i aquestes en català: «Desespero» («traduit de M. A. Paris»), «Sigas pas emplegat» (Ayra: «Le Dieu des bonnes gens», de Béranger),⁸ «L'ouvrier y el travailladou» («per Miquel Vignau, siegou»), «El pitarroutj y lou courbás» (Ayre: «Je vais chanter le héros de la France»), «La paou» (Ayre: «Tu vas m'la payer, Aglaé!)). Perpignan, imprimerie de Ch. Latrobe.

Com dèiem en aquell article, aquests cançoners ens mostren que hi havia una colla d'autors ben coneguts pel seu públic, com Laflou pare (del Voló), J. F. Romeu («tailleur, auteur de la *Crinoline roussillonaise*»), Pierre Pinet (del poble de Millàs), J. Petit, Auguste Soler, Thomas Billès («tisserand», de Pesillà), i que les seves obres eren populars i reproduïdes diverses vegades. No sabem si els noms i els

8. Pierre-Jean de Béranger (París, 1780 – 1857) va escriure més de quatre-centes cançons i va tenir al seu temps una gran anomenada (Stendhal deia que era el primer poeta de la seva època i l'admiraven Chateaubriand, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Georges Sand...): «Classiques et romantiques, royalistes et républicains, Français et étrangers, bourgeois et prolétaires se trouvent d'accord pour exalter la gloire de Béranger [...] À une époque où les ouvrages imprimés ne touchent qu'un public réduit et où les journaux n'ont qu'un faible tirage, la France entière a chanté les chansons de Béranger. [...] À partir de 1825 environ, il est entendu que Béranger est non seulement un poète national, mais le poète national, le poète français par excellence» (*Dictionnaire des Lettres Françaises. Le Dix-neuvième siècle*, vol. I. París: Librairie Arthème Fayard, 1971, article BÉRANGER, firmat per Jean TOUCHARD, p. 141-146). Recentment, August Bover ha tornat a recordar el fet que també és Béranger la principal influència en els *Recorts del Rosselló* de Pere Talrich (i ja abans en els versos que aquest havia atribuït al trobador fictici Berenguer de Paracolls), i també en els poemes d'altres autors rossellonesos com Esteve Aragó o Pepida Meric (August BOVER. «Pere Talrich i els seus *Recorts del Rosselló*». Dins: *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Universitat de Paris IV - Sorbonne, 4-10 de setembre de 2000)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, vol. II, p. 224, 226 i 229).

oficis de tots els autors són reals o n'hi ha que corresponen a pseudònims. I que hi havia encara un altre grup de persones que es dedicaven a difondre aquestes cançons, cantant-les i venent-les, sovint cecs, també ben coneguts pel seu repertori i qualitats. En l'opuscle anterior, hi apareixen els noms de Miquel Vignau («sieguou», és a dir, cec, autor també d'un dels textos) i Raymond Mouche. Un d'aquests personatges (no sabem si real o prototípic) és el que va ser cantat per Pere Courtais en el seu poema «L'Homero rossellonès»:⁹

Dintre del Rosselló, un cego desditxat,
la pena dins del cor i lo cant sobre els llavis,
de ciutat a poblot, també al veïnat,
cantava les cançons tretes per nostres avis.
Homero català, tot venent mil cosetes,
comprant i baratant i cantant cançonetes...

L'obra que ara presentem, una mica anterior, va ser publicada en un full solt,¹⁰ imprès per una sola cara, a doble columna, envoltat d'orla, per l'impressor J. B. Alzine.¹¹ Va signat per «S. Monnier» i porta l'autorització de l'*adjoin*t (tinent d'alcalde) del *maire* de Perpinyà, amb data del 31 d'agost del 1845. Consta de 120 versos, majori-

9. Publicat dins de *Flors del Canigó* (Perpinyà, 1868); reproduït a *Senbal*, núm. 65 (Girona, estiu del 2001) i a Enric PRAT i Pep VILA. *Mil anys de llengua i literatura catalanes al Rosselló*. Canet de Rosselló: Trabucaire, 2002.

10. Actualment, l'únic exemplar conegut d'aquest full solt es troba a la Biblioteca de Catalunya, secció de reserva, signatura: RO. 108B. En llengua catalana, la impremta Alzine de Perpinyà publicava a mitjan segle XIX obres de literatura religiosa: reculls de goigs, càntics, novenes, catecismes, llibres de salms o sobre com resar el rosari. Ultra el fullet que avui editem, els únics impresos profans en català que coneixem són els dels Lafiou, pare i fill: *Lo Revell del Vinyaderó*. Perpinyà: J. B. Alzine, 1863, 8 p., 12°; i *Honort a las fonts limpides del Voló*. J. B. Alzine, s/a., 8 p., 12°.

En el volum *Librairie de Jean Alzine. Catalogue Général* (Perpinyà: Chez J. Alzine, Imprimeur du Roi, 1829, de 240 pàgines), que conté la relació de totes les obres que la llibreria oferia a clients i subscriptors, els editats en la nostra llengua figuren indexats sota l'epígraf «Dialecte catalan» (p. 215).

11. Sobre la impremta Alzine de Perpinyà, llegiu el treball de Gérard BONET. «Deux dynasties d'imprimeurs perpignanais: les Alzine et les Tastu, ou un demi-siècle de presse roussillonnaise (1800-1850)». *Société Agricole, Scientifique et Littéraire*, vol. XCH^e (Perpinyà, 1985), p. 73-103. Joan Baptista Alzine, continuador del negoci familiar, era el fill del primer propietari, Jean Alzine (1768 - 1833).

tàriament octosíl·labs (hi ha també heptasíl·labs i hexasíl·labs), que formen quinze octaves dividides en dos quartets encadenats, amb rimes diferents: *a b a b c d c d*.

Es tracta d'un poema dirigit a un públic popular, que suposem destinat a la venda ambulant després d'una interpretació pública, com la que podia oferir un dels cantaires de què hem parlat, tal com es desprèn de l'estrofa final, d'incitació a la compra per part dels oients:

Preniu tots una cantica;
d'exemple, fills, vos servirà.
Fareu lo que ella vos indica,
mai cap mal vos arribarà.
Pel ric i pobre és favorable;
la força a tots vos donarà
per repussar lo diable
quan de fer mal vos temptarà.

El poema explica la història d'un cerdà que ha anat a viure a l'altra banda de la frontera i s'ha promès amb la filla d'un ric propietari. Quan l'hereu de la família que l'ha acollit torna de l'exèrcit, el cerdà decideix assassinar¹² el seu futur cunyat per evitar que aquest es quedi tot el patrimoni familiar. Descobert, el seu crim el durà a la guillotina. A partir d'aquest cas, que pot ser que tingués una base real recent (els personatges són presentats amb noms i cognoms), gairebé la meitat del poema està dedicat a les reflexions morals que els oients en poden extreure, i que són de diversa mena.

Als pares els exhorta a no fer hereu únic i a dividir els béns en parts iguals entre tots els fills:

¡Ai, germans! Aquesta vida
estimem tots en general.
Quan d'un bé farem la partida,
fem bé la part per tots igual.
Aquest germà tot ho volia,
tenint per seus un pobre cor.
Hereter sol re que volia;
això l'hé conduït a la mort.

12. En el llibre *Crimes et mystères du Roussillon* de Josianne Cabanas (Perpinyà: Mare Nostrum Éditions, 2006) no figura cap referència a aquest crim familiar.

De manera més general, aconsella a tots els oïdors o lectors que, ja que tot el que tenim en aquesta vida ho acabarem deixant, «fem obres bones, no dolentes, / de mai matar ni de robar».

I l'assassí, que ha estat sord a la veu de Déu i s'ha deixat portar pels consells del dimoni, s'haurà d'enfrontar a la justícia divina, que ofereix càstigs eterns:

Mes la divina justícia
descobre lo que és amagat,
ella castiga la injustícia
sofrir sempre, una eternitat.

Però també, i abans, a la justícia humana. En aquest aspecte, evoca vívidament el penediment que sentirà l'assassí davant de la guillotina i què no donaria aleshores per poder tornar enrere i rectificar, de manera que els oients s'adonin que ells encara hi són a temps de no emprendre el camí per on ens porten «els quatre vicis», que a «forces costen lo malur» i «condueixen al suplici». Aquests vicis són:

feniantisa [*mandra*] i forces dones,
també jocs i los diners.

Per tant, l'exhortació més general és: «fugim-los tots, que fan horrôr».

El text que reeditem és especialment significatiu des del punt de vista gràfic perquè correspon a un estadi de transició, de fluctuació, entre la grafia tradicional catalana, encara parcialment present en el record de qui escriu, i una de nova, independent de la tradició i basada en l'aplicació intuïtiva dels usos gràfics apresos en el francès al català rossellonès, vista com a «fonètica» (de fet fa explícites moltes particularitats de pronunciació velades per la grafia «històrica»), de manera que un mateix mot pot aparèixer escrit successivament de totes dues maneres. Obres posteriors, com l'anònima *Narració rimada en -al*¹³ i els poemes d'Albert Saisset i els seus imitadors, amb

13. Encara que se sol relacionar amb Albert Saisset, autor de diversos aplecs de poemes humorístics signats amb el pseudònim «Oun Tal», el primer que adopta d'una manera sistemàtica aquesta grafia és probablement Jan-Agustí TERNAL, que l'any 1858 publica un *Récit en vers catalans rimés en -al* par un roussillonnais, qui orthographie l'idiome comme on le prononce a Perpignan.

la generalització d'aquesta darrera grafia, ja representen l'oblit o l'arraconament total de la tradició escrita catalana i l'acceptació del paper de patuès per a la llengua catalana.

Volem destacar-ne els següents trets gràfics i lingüístics:

* L'autor del text escriu *b* quan es refia de l'orella: *abiat* 'aviat' (vers 24), *abouy* 'avui' (16), *boull* 'vull' (40), *bida* 'vida' (41), *ba* 'va' (3, 22...), *ban* 'van' (46), *astaba* 'estava' (59), *Balls* 'Valls' (47), *biné* 'vine' (36), *biuré* 'viure' (68)..., però *v* quan té esment de la grafia tradicional: *viura* 'viure' (3), *Viura* 'Viurà' (50 i 66, topònim).

* Seguint l'ortografia francesa, l'accent gràfic —com en *Angéliqua* (6, 9)— no indica la vocal tònica (excepte en síl·laba final: *Blanqué*, *despertá*...), com ho demostren: *réuni* 'reunir' (14), *décideichen* (51), *légitimat* (20), *intéres* (34), *éternitat* (72), *présen* 'present' (100)..., o fins i tot *biné* 'vine' (36). I de fet tampoc no n'indica el timbre, ja que no totes les vocals tòniques porten accent i tots els accents són tancats, potser perquè en rossellonès hi ha una sola *e* i una sola *o* tòniques. Per mostrar la convivència de sistemes gràfics sense cap mena de criteri, hi trobem: *menjá* 'menjar' (48), *jougá* 'jugar' (48), *s'arresta* 's'arrestar' (52), *repousa* 'reposar' (52), *repussa* 'repussar' (fr. *repousser*) (119), *traballa* 'treballar' (68); *matar* (92), *robar* (92), *confiar* (94); *plantá* 'plantà' (60), *se despertá* (62); *sará* 'serà' (64), *castigará* (96), *fará* (96), *arribará* (116), *donará* (118), *tentará* (120), *servirá* (122), *veura* 'veurà' (101), *tindras* 'tindràs' (43), *saras* 'seràs' (44); *dourmia* (55); *dourmiria* (58), *acompanyaria* (39), *offriria* (99); *germa* (85); *camí* (51); *souffri* 'sofrir' (72).

* Com en francès, *a* hi representa el verb *baver*, i com en castellà de l'època, *á* és la preposició *a* (fr. *à*). També accentua *ó* quan es tracta del pronom àton *ho* per distingir-lo de la conjunció *o*.

* Quant al so *ú* del rossellonès (corresponent a *ú*, *ó* i en alguns casos *ò* del català central), hi trobem com a grafies coexistents *o*, *u* i *ou*: *moussou* 'mosso' (4), *Franciscou* (6), *abouy* (16), *com* (20) i *coum* (76), *mun* 'món' (99), *vos* 'us' (116, 120), i *no* (29, 40) i *nou* 'no' (44), *noum* 'no em' (40), *noun* 'no en' (42), *son* (56), *sort* 'sort' (74) i *sourt* 'sord' (79), *tot* (28, 90), *tots* (45) i *tout* (64), *dos* ['dus] (48, 54), *un* (61) i *oun* (7, 52), *una* (23) i *ouna* (59), *fourtouna* (67)... En un mateix vers hi escriu *no* i *nou*: *no y boull ana, noum parlem mes* (40). Fa rimar *malbour* (110) i *horror* (112). El topònim *Banyuls* l'escriu tant *Bagnouls* (35) com *Bagnols* (46, 50).

Perpinyà: Chez l'éditeur F. Blanc, libraire, Rue de la Barre, 1858. És un poema d'humor absurd que consta de 219 versos (vegeu-ne una reproducció parcial —67 versos— a PRAT; VILA. *Mil anys...*, p. 393-394).

* I pel que fa a la *o* àtona: *Mouné* (4), *constituïtiou* (8), *son* 'el seu' (17) i *soun* (58, 74), *dourmia* (55), *dourmiria* (58), *segourança* (55), *cognat* (58, 63), *mon* 'mon' (97)... Trobem reducció vocalica en el gal·licisme *proujet* (25, del fr. *projet*). També hi ha coexistència de sistemes pel que fa a l'escriptura de la *u* semivocal: *réuni* 'reunir' (14), *diou* (42), *seu* (75), *seus* (86), *mirau* (109), *fareu* (115), *preniou* (113).

* Plurals: *las* (49), *obras bonas* (91), *dolentes* (91), *forsas donas* (105), *forsas* (110). També hi trobem *germans* (81, no *germàs* ni *girmàs*) i *assasins* (95), del singular *assasin* (60).

* Terminacions de formes verbals: *tenian* (13), *rejuian* (15), *parteichen* (45), *rejoueichan* (47), *condoueichen* (49, 111), *décideichen* (51), *s'éran* (54), *costan* (110).

* Escriu *malicia* (33) i per la mètrica es veu que només compta com a tres síl·labes (cosa que fa suposar la lectura *ma-li-ci*, encara que *ma-li-cia* també seria possible). Escriu *justicia* i *injusticia* en els versos 69 i 71, però més avall fa rimar *justici* (v. 93) amb *lladronici* (v. 95).

* La ena palatal és representada per *gn*: *Serdagne* (1), *Espagne* (3), *Bagnouls* (35), *Bagnols* (46, 50), *cognat* (58, 63) i *segnous* 'senyors' (76), però escriu *senyor* (4) i *acompanyaria* (39).

* Per representar el so palatal fricatiu sord (*ix*) usa la grafia francesa *ch* (*parteichen*, *deïchar*..., amb una *i* muda...), però encara hi trobem *deïxar* (90) i *axo* 'això' (88). En posició final, *ch* permet escriure tant *aquech* 'aqueix' (34 —ara sense *i*, tot i que esperariem *aquey*, que també apareix: 73) com *mich* 'mig' (51). Però, com cal llegir *couchats*? *coixats* o *cotxats* (vegeu la nota 56)? I encara hi ha els casos de *desitg* 'desig' (13) i *metx* 'm'cts' (64, en què probablement *tx* representa el so de *ts*).

* Escriu *costat* (36) i, estranyament, *costad* (60), que rima, és clar, amb *cognat* (58).

* Grups *-li* i *-nt* finals: *mol* 'molt' (39), *infans* (5), *regimen* (7), *casamen* (14), *intent* (26), *complement* (27), *content* (66), *momen* (98), *présen* 'present' (100), *instrumen* (102)... *quand* (21) i *quan* (83).

* Diftong *qua*: *quand* 'quan' (21), *quan* (83), *cuan* (58, 120), *cuatre* (109).

* *al* hi representa tant la contracció habitual (*als de casa*, 12; *que conduïchen al souplici*, 111) com *el*, forma reforçada de l'article (*feya al son dels gats*, 56, que hauria pogut escriure, més tradicionalment, *feya'l son*) o del pronom de tercera persona masculí singular (*al badinaba*, 28).

* Un tret ben remarcable és la presència de la forma d'article onomàstic masculí *n'en* o *nen* 'en', escrit *n'an* (21) i *nan* (62) a l'original. No l'hem trobat esmentat enlloc i fins ara només l'havíem constatat usat per Josep Tastu (o Tastú), al pròleg de la seva traducció de *Los contrabanders* (on firma com *Nan Jph. Tastu*) i en la signatura de la carta amb què enviava aquell poema a Francesc Aragó. Sobre aquesta forma duplicada, *n'en*, només hem trobat aquesta pista en el *DECat*: «en el Rosselló alguns fan una estranya combinació de *l' + en*. "Hi havia dos treballadors: l'Antonet i l'en Jaume: eren casats tots dos..."; "Hi ha l'en Miqueló, l'Anton de Peirestortes, / en Jaumetó de Bou, qu'estima a beure sec...", "No cal pas que a la Font del Gat / hom vingui per agafa'l gat!", escrit "firmat per l'En Serrano", Saisset (*Catal. del Ross.*, 71, 91, 185)». Sembla clar que aquest *l'en* esmentat per Coromines és una evolució del nostre *n'en* —el mateix Coromines consigna que frases com *Ep, l'home!* o *El Comte l'Arnau* són el resultat d'una dissimilació fonètica a partir de *Ep, N'home!* i de *El Comte N'Arnau* (*DECat*, III, p. 309-310).¹⁴

* També volem destacar l'aparició de la forma *le 'l'ha'*: *aixo le conduit á la mort* (88). Si no és un simple error gràfic per *la 'l'ha'*, només se'ns acudeix una explicació a partir de la següent observació de Pere Verdaguer: «[en rossellonès] els pronoms enclítics carreguen l'accent tònic, potser per evitar de formar un mot esdrúixol, i aleshores modifiquen llur pronunciació: *calla-té* (calla), *anem-nú'n* (anem-nos-en), *digues-bú, vés-bí, pren-lé* (pren-la), *porta-lés* (porta-les)... Remarquem que el pronom *la* sent àton és substituït per *lé*...» (Verdaguer, *Diccionari...*, p. 19-20). Per tant, imaginem que es tracta d'una confusió entre el pronom *la*, que de vegades esdevé *lé*, i *l'ha*, que és la forma que hi caldria.

* Concurrencia de *aï* (63) i *ay* (97).

* Concurrencia de *d'ins* (3), *dins* (67) i *de dintre* 'dedintre' (53).

* Concurrencia de *malouroux* (26), *malbouroux* (57) i *malbarous* (98) 'malurós, malaurat' (occ. *malurós*, fr. *malheureux*). En els seus diccionaris del rossellonès, Verdaguer considera *malurós* (de *malur*) com a forma prin-

14. Enric PRAT; Pep VILA. «La traducció dels *Contrabanders* de Josep Tastu i la seva recepció contemporània». *Estudis de llengua i literatura catalanes / XLVIII. Miscel·lània Joan Veny 4*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 209-255, nota 19. Pere Verdaguer esmenta un altre cas de reduplicació d'*en*, però no de l'article onomàstic sinó del pronom: «Pel que fa al pronom *en*, tenim un cas curiós de redundància, de repetició, en frases com: "De préssecs, menja-né'n!" o "Dóna-me-né'n!" o "Posa-n'hí'n!", que ja assenyalava Pere Fouché el 1924» (Pere VERDAGUER. *Diccionari del rossellonès*. Barcelona: Edicions 62, 2002, p. 20).

cipal, encara que també recull *malburós* (però no hi ha *malbur* sinó *malbór* i *malbórt*) i *malerós*, mentre que Botet¹⁵ situa *malburós* (de *malbur* o *malburt*) com a forma principal, tot i que també inclou *malurós* (i *malur*). Ens hem decantat per les grafies *urós* i *malurós* després de llegir Coromines (*DECat*, article *benaurat*).

* Els únics casos d'aparició de la preposició *amb* són: *am jo* 'amb mi' (36), i *am plé* 'amb pler' (45). Però tenint en compte que els versos en què apareixen tenen set i sis síl·labes, és possible que preveïés la lectura *ame* o *ambe*?

* Només hi ha un cas de negació únicament amb *pas*, en la reproducció d'un diàleg: *tinc pas dinés* (38). En els altres casos sempre hi apareix *no*: *de res de mal no se malfiava* (29), *no hi vull anar*, *no en parlem més* (40).

* Hi ha un sol cas de negació moderna amb *pas*, en la reproducció d'un diàleg: *tinc pas dinés* (38). En els altres casos sempre hi apareix *no*: *de res de mal no se malfiava* (29), *no hi vull anar*, *no en parlem més* (40).

* Casos de pronom davant de l'infinitiu: *de li donar* 'de donar-li' (32), (*se decideixen*) *a s'arrestar* (52), *tot nos ho cal deixar* (90).

* Ús de l'article davant del superlatiu relatiu, com en francès: *un crit lo més sensible* (61), *cognat lo mes terrible* (63).

Presentem el poema en dues versions: una transcripció absolutament fidel de l'edició que en posseïm, inclosos la separació de mots, la puntuació i l'ús d'accents i majúscules, i a continuació, anotada i comentada, una versió en grafia catalana actual, amb la finalitat de fer entenedor el text i estalviar notes a peu de pàgina identificant els mots catalans o francesos més o menys dissimulats per la grafia de l'original, però alhora mirant de reproduir tots els trets fonètics que aquesta reflectia (en general, aquests i prou, no pas tots els possibles). Per aconseguir fer el pas d'una a l'altra sense pèrdues en la representació de la fonètica rossellonesa respecte al text imprès, com que es tracta d'un text breu, hem fet l'experiment de recórrer a dos recursos gràfics nous: el símbol *ô*, que representa una *o* tancada tònica i que cal llegir com a *ú* (*Franciscô* s'ha de llegir *Franciscú*; *môssô* vol indicar alhora que cal entendre 'mosso' i llegir *mussu*); i a indicar el reforçament de la *r*

15. Renat BOTET. *Vocabulari Rossellonès*. Perpinyà; Canet: Trabucaire, 1997.

final (habitual en rossellonès i en el català central més septentrional) amb una *t* escrita en superíndex (de manera que escrivint *cor^t* pretenem indicar al mateix temps que es tracta del mot que en català estàndard s'escriu *cor* i que en rossellonès fonèticament rima amb *mort*).

Càntic sobre de lo ayre de Joseph venut per sos Germans

Es Odelló de la Serdagne,
Patria d'en Joseph Blanqué,
A viura s'en ba d'ins l'Espagne
4 Per moussou pel senyor Mouné.
Trés infans aquest tenia:
Rosa, Angéliqua y Franciscou
Que d'ins oun regiment servia,
8 Soldat de la constitiou.

Angéliqua era enamorada;
Astimaba n'an Blanqué
També dell era adorada
12 Als de casa feya plé;
Gran desitg ells tenian
en casamen se réuni;
Aquel dia se rejuian,
16 Abouy coupable a de mori.

Francés, son fill, se retiraba,
Del regimen congediat,
A casa seu para rentraba
20 Com araté légitimat;
N'an Blanqué, quand beu qu'arribe,
Lo seu cor ba ser irat,
Frapat d'una tentativa
24 Per pouguerle fer morir abiat.

Lo seu proujet li amagaba,
Del seu malouroux intent,
Complesent dissimulaba
28 Al badinaba á tot moment;
De rés de mal no se malfiaba,
Li demonstraba tan bon cort,
Mes parchó l'ingrat pensaba
32 De li donar lo cop de mort.

Quina malícia tan tremenda,
 Per l'interés, aquech maldat,
 Ba á Bagnouls de la marena,
 36 Biné am jo me fé costat.
 Francés Mouné, li respounia:
 Mon amic, tinc pas dinés;
 Mol bé jo t'acompanyaria,
 40 No y boull ana, noum parlem mes.

Home doulent, de mala bida,
 Li diou noun faltarem dinés
 Tindras la boulce ben gournida
 44 Tou nou saras faltat de rés.
 Am plé tots dos parteichen,
 Dora á Bagnols ban arriba;
 A la ouberge Balls se rejoueichan
 48 Dos nits: menjá, béure y jougá.

A las tres nits seoundoueichen.
 De Bagnols capa á Viura
 A mich cami se décideichen
 52 A s'arresta oun poc per repousa;
 De dintre la terra de França
 Tots dos s'éran couchats,
 Francés dourmia en segouransa,
 56 Nan Blanqué feya al son dels gats.

Lo malhouroux atalayaba
 Cuan dourmiría soun cougnat;
 D'ouna gabina armat estaba,
 60 Assasin, li plantá pel costad,
 Per un crit lo més sensible
 Nan Francés se despertà:
 Aï cougnat lo mes terrible,
 64 Hara metx mort, tout teu sará.

Blassat á mort lo abandouna
 Semba content cap á Viura,
 Hourous saré dins ma fourtouna,
 68 Biuré jo sens traballa.
 Mes la divina jousticia
 Descobre lo qués amagat,
 Ella castiga l'injousticia
 72 Souffri sempre una éternitat.

Per aquey crim, lo miserable
Se creia fé soun sort hourous
Per seu maynatge favourable
76 Pels fé biure coum segnous.
Lo bon Deu ja t'inspiraba
Sentiment d'amor y pietat,
A la beu santa sourt astaba,
80 Al diable ell sera donat.

Ay germans, aquesta vida
Estimem tots en general;
Quan d'un bé ferem la partida,
84 Fem bé la part per tots igual;
Aquest germa tot ó volia,
Tenin per seus un pobre cor;
Haraté sol réque volia;
88 Axo le conduit á la mort.

Amichs meus preniu exemples,
Que tot nos ó cal deichar;
Fem obras bonas, no dolentes,
92 De may matar ni de robar.
Viva la ley y la justici,
En ella tot cal confiar,
Los assasins y lladronici;
96 Castigara qui mal farà.

Ay, mon Deu! que donaria
Lo malharous, en aquest momen,
Tot lo del mun lo offriria
100 Per se deslliurar del cas présen.
Ay, quan veura la guillotina,
Instrumen del cop mortal,
Deu nos guard de la machina!
104 En aquest mon fem bé y no mall!

Faniantisa y forsas donas
També jocs y los dinés
Es la perdou de tant d'homas
108 Que viven dins aqueichous plés.
Mirau aqui los quatre vicis
An forsas costan lo malhour,
Que condoueichen al souplici.
112 Fougim los tots que fan horror.

Preniou tots una cantica,
 D'exemple, fills, vos servirà;
 Fareu lou que ella vos indica,
 116 May cap mal vos arribará
 Pel ric y pobre es favorable,
 La forsa á tots vos donará
 Per repussa lo diable
 120 Cuan de fer mal vos tentarà.

S. MONNIER

Autorisé l'impression et la distribution¹⁶ du présent cantique.

Perpignan, le 31 Août 1843.

Le Maire,

JUSTIN DURAND, adjoint.

(Perpinyà, en Casa de J.-B. Alzine.)

*Càntic sobre de l'aire de*¹⁷ «*Josep venut per sos germans*»¹⁸

És Odelló de la Cerdanya
 patria¹⁹ d'en Josep Blanquer;
 a viure se'n va dins l'Espanya,
 4 per môsso pel senyor Moner.
 Tres infants²⁰ aquest tenia:
 Rosa, Angelica²¹ i Franciscó²²
 (que dins un regiment servia,
 8 soldat de la constitució).²³

16. *distribution*: corregim *distributon*.

17. *sobre de lo aire de*: que es canta amb la melodia de... (fr. *air*).

18. Amb aquest títol coneixem una peça teatral de Pietro Metastasio traduïda en català al Rosselló, l'edició de la qual tenim en preparació, però no sabem del cert si és precisament a una música que acompanyés aquesta obra que es refereix l'al·lusió.

19. *patria*: de fet, l'octosíl·lab permet tant llegir *patría* (amb l'accent a la *i*, com en francès i occità) com *pàtria* (pronunciant *pà-tria*).

20. *infants*: fills (fr. *enfants*).

21. *Angelica*: d'acord amb l'ortografia francesa, l'accent d'*Angéliqua* no indica la vocal tònica (excepte en síl·laba final: *Blanqué, despertá*), com ho demostren: *réuni* 'reunir', *décideichen*, *légitimat*, *intéres*, *présen* 'present', *béure*...

22. *Franciscó*: la forma diminutiva *Franciscó*.

23. *constitució*: corregim *constitiou*, pel sentit i la mètrica (pronunciant *cons-ti-tu-ció*, el vers te vuit síl·labes).

Angelica era enamorada,
 estimava n'en²⁴ Blanquer;
 també d'ell²⁵ era adorada,
 12 als de casa feia pler.²⁶
 Gran desig ells tenien
 en casament se reunir.²⁷
 Aquell²⁸ dia se rejoïen;²⁹
 14 avui, cupable³⁰ ha de morir.

Francès,³¹ son fill, se retirava
 del regiment, congediat.³²
 A casa seu pare³³ rentrava³⁴
 18 com hereter³⁵ legitimat.
 N'en³⁶ Blanquer, quan veu que arriba,
 lo seu cor va ser irat,
 frapat d'una³⁷ tentativa
 22 per poguè'l³⁸ fer morir aviat.

Lo seu projet³⁹ li amagava,
 del seu malurós⁴⁰ intent,
 complasent,⁴¹ dissimulava,

24. *n'en*: forma duplicada de l'article onomàstic masculí (*en + en → n'en*), de la qual hem parlat a la introducció.

25. *d'ell*: per ell (fr.).

26. *...feia pler*: es miraven amb bons ulls el seu prometatge.

27. *en casament se reunir*: d'unir-se en casament.

28. *aquell*: corregim *aquel*.

29. *se rejoïen*: s'alegraven, es complaïen...

30. *cupable*: culpable (ross., del fr. *coupable*).

31. *Francès*: variant de *Francesc* (occ. *Francés*); abans li ha dit *Franciscó*, diminutiu de *Francisco*.

32. *congediat*: llicenciat (fr. *congedié*).

33. *a casa seu pare*: a cal seu pare.

34. *rentrava*: tornava (fr. *rentrer*).

35. *hereter*: hereu (fr. *héritier*).

36. *n'en*: en.

37. *frapat d'una*: colpit per una, afectat per una (fr. *frapper d'une*).

38. *poguè'l*: poder-lo (deduïm per la mètrica que la grafia afrancesada *pouguer-le* representa aquesta pronunciació).

39. *projet*: projecte (fr. *projet*).

40. *malurós*: malaurat, desgraciat (occ. *malurós*, fr. *malheureux*). Al vers 98, *malbarous*, amb vocal neutra (Verdaguer recull *malerós*).

41. *complasent*: complaent (fr. *complaisant*).

26 el badinava⁴² a tot moment.⁴³
 De res de mal no se malfiava:
 li demostrava⁴⁴ tan bon cort...;
 mes per'xò⁴⁵ l'ingrat pensava
 30 de li donar lo cop de mort.

iQuina malici⁴⁶ tan tremenda
 per l'interès, aqueix maldat!⁴⁷
 Va a Banyuls de la Marenda:
 34 «Vine amb jo,⁴⁸ me fer costat».⁴⁹
 Francés Moner li responia:
 «Mon amic, tinc pas diners;
 molt bé jo t'acompanyaria.
 40 Nò hi vull anar, nô em parlem més».

Home dolent, de mala vida,
 li diu: «Nô en faltarem⁵⁰ diners;
 tindràs la bôlsa⁵¹ ben gornida,⁵²
 44 tu nô seràs faltat de res».
 Amb pler tots dos parteixen.
 D'hora a Banyuls van arribar;
 a l'oberja Valls⁵³ se rejoeixen⁵⁴
 48 dos nits: menjar, beure i jugar.

A les tres nits⁵⁵ se conduexen⁵⁶
 de Banyuls cap a Viurà.
 A mig camí se decideixen

42. *el badinava*: li feia broma (fr. *badiner* 'plaisanter avec enjouement').

43. *a tot moment*: en tot moment (fr. *à tout moment*).

44. *demonstrava*: demostrava.

45. *mes per'xò*: però tanmateix.

46. *malici*: a l'original, *malicia*, però la mètrica demostra que la *a* final de *malicia* és muda.

47. *maldat*: malvat (ross.).

48. *amb jo*: amb mi («[el rossellonès] després de la preposició, prefereix *jo* a *mi*: "M'ho ha dit ane jo"», Verdaguer).

49. *me fer costat*: a fer-me costat.

50. *no en faltarem*: no ens mancaren, no els trobarem a faltar.

51. *bôlsa*: bossa (castellanisme del rossellonès).

52. *gornida*: guarnida.

53. *a l'oberja Valls*: hostel, fonda (fr. *auberge*).

54. *se rejoeixen*: es diverteixen, se la xalen (fr. *se rejouir*).

55. *a les tres nits*: al cap de tres nits.

56. *se conduexen*: es dirigeixen (fr. *se conduire* 'se diriger').

- 52 a s'arrestar⁵⁷ un poc per reposar.
Dedintre la terra de França⁵⁸
tots dos s'eren coixats.⁵⁹
Francés dormia en segurança,⁶⁰
56 n'en⁶¹ Blanquer feia el son dels gats.⁶²

- Lo malurôs⁶³ atalaiava⁶⁴
quan dormiria son cunyat.
D'una gavina⁶⁵ armat estava;
60 assassín,⁶⁶ l'hi plantà pel costat.
Per⁶⁷ un crit lo més sensible⁶⁸
n'en⁶⁹ Francès se despertà:
«iAi, cunyat lo més terrible!
64 Ara m'etx⁷⁰ mort; tot teu serà».

Blessat a mort⁷¹ lo abandôna.
Se'n va content cap a Viurà:

57. *a s'arrestar*: a aturar-se (occ. *s'arrestar*, fr. *s'arrêter*).

58. *dedintre la terra de França*: França endins (és a dir, més amunt del Rosselló).

59. *s'eren coixats*: s'havien ajagut per dormir (fr. *coucher* 'colgar-se, posar-se al llit'). Suposem que a *couchats* el dígraf *ch* té el mateix valor que en francès, però Botet i Verdaguer inclouen només *acotxar* (i *acotjar*); ¿pot ser que el dígraf *ch* a *couchats* hi representi el so de *tx*, com a *mich* 'mig' (51), i que sigui per això que en els altres casos el trobem precedit d'una *i* aparentment innecessària (*deichar*, 90)?

60. *en segurança*: confiadament (fr. *assurance* 'confiança, seguretat').

61. *n'en*: en (forma duplicada de l'article onomàstic, que comentem a l'en-capçalament).

62. *el son dels gats*: un son molt lleuger.

63. *malurôs*: desgraciat, malaurat (occ. *malurós*, fr. *malheureux*).

64. *atalaiava*: variant de *talaiava*.

65. *gavina*: ganiveta (amb aquest sentit, el DCVB enregistra només *ganiva* 'ganiveta' —a J. P. Cerdà, *La guatlla i la garba*—, de la qual *gavina* és una metàtesi ben previsible, seguint l'exemple de *ganivet/gavinet*).

66. *assassín*: assassí (Botet ho considera un gal·licisme; Verdaguer, un occitanisme —però la *n* final de l'occità normalitzat és muda en llenguadocià). En el nostre opuscle la grafia és sempre *assasint*.

67. *per*: amb, per mitjà de.

68. *lo més sensible*: molt audible.

69. *n'en*: en (forma duplicada de l'article onomàstic).

70. *m'etx*: m'ets (el verb *ser* usat com a auxiliar en la formació de temps compostos, 'm'has' en català estàndard). Potser *tx* hi representa simplement el so *ts*.

71. *blessat a mort*: mortalment ferit (fr. *blessé à mort* 'ferir mortalment').

- «Uròs⁷² seré dins ma fortuna;
 68 viuré jo sens treballar».
 Mes la divina justícia⁷³
 descobre lo que és amagat.
 Ella castiga la injustícia⁷⁴
 72 sofrir⁷⁵ sempre, una eternitat.

- Per aquei⁷⁶ crim, lo miserable
 se creia fer son sort⁷⁷ horòs,
 per seu mainatge⁷⁸ favorable,
 76 pels⁷⁹ fer viure còm senyòrs.
 Lo bon Déu ja t'inspirava
 sentiment d'amor i pietat;
 a la veu santa sòrd estava,
 80 al diable ell s'era donat.⁸⁰

- iAi, germans! Aquesta⁸¹ vida
 estimem tots⁸² en general.
 Quan d'un bé farem la partida,⁸³
 84 fem bé la part per tots igual.⁸⁴
 Aquest germà tot ho volia,
 tenint per⁸⁵ seus un pobre cort.

72. *uròs*: feliç (occ. *urós*, fr. *heureux*).

73. *justicia*: en els versos 69 i 71 (*injusticia*) escriu la *a* final, tot i ser muda en rossellonès, però més avall fa rimar *justici* (v. 93) amb *lladronici* (v. 95).

74. *la injustícia*: a l'original apostrofat, és clar.

75. *sofrir*: a sofrir.

76. *aquei*: aqueix (ross.).

77. *son sort*: el seu destí (fr.). Al vers 79 grafia *sord* per *sourt* (que transcriurem per *sòrd*).

78. *per seu mainatge*: pel seu fill (occ. *mainatge* 'infant'). Hauria de dir *pels seus mainatges* (a continuació diu, en plural: *pels fé biure coum segniours*). En el vers 86 també hi trobem *per seus* 'pels seus'.

79. *pels fer viure*: per fer-los viure. El plural és perquè en el vers anterior hi hauria d'haver *pels seus mainatges*.

80. *donat*: lliurat.

81. *aquesta*: podríem transcriure, d'acord amb el sentit, com *a'questa* 'a aquesta' (amb *an aquesta* 'a aquesta, en aquesta' el vers deixaria de ser coix).

82. *estimem tots*: estimem-los a tots (els fills, se sobreentén).

83. *quan d'un bé... partida*: quan haguem de repartir un bé.

84. *fem bé la part per tots igual*: dividim bé a parts iguals (no fem diferències entre germans).

85. *per seus*: pels seus (cf. nota 75).

- Hereter sol re que volia,⁸⁶
 88 això l'hé⁸⁷ conduït⁸⁸ a la mort.
- Amics meus, preniu exemples,
 que tot nos ho cal deixar.
 Fem obres bones, no dolentes,
 92 de mai matar ni de robar.
 ¡Viva⁸⁹ la llei⁹⁰ i la justíci!,
 en ella tot⁹¹ cal confiar.
 Los assassins i lladronici
 96 castigarà qui mal farà.⁹²
- ¡Ai, mon Déu!⁹³ ¡Què donaria
 lo maleròs⁹⁴ en aquest moment!
 ¡Tot lo del món lo ofriria
 100 per se deslliurar del cas present!
 ¡Ai quan veurà la guillotina,
 instrument del cop mortal...!
 ¡Déu nos guard de la maixina!⁹⁵
 104 ¡En aquest món, fem bé i no mal!
- Feniantisa⁹⁶ i forces dones,⁹⁷
 també jocs i los diners,
 és la perdu⁹⁸ de tants d'homes
 108 que viven⁹⁹ dins aqueixos plers.
 Mirau aquí los quatre vicis,

86. *bereter sol re que volia*: no volia res més que ser hereu únic (fr. *rien que 'seulement'*).

87. *l'hé*: l'ha (confusió entre *lé*, variant del pronom *la*, i *l'ha*, comentada a l'encapçalament).

88. *conduït*: la mètrica fa suposar la lectura *con-duit*.

89. *viva*: visca (llatí *vivat*; no és gal·licisme ni castellanisme).

90. *lleí*: a l'original hi ha *lei*. Els altres casos de possible *ela* palatal en posició inicial en el text són *légítimat* i també *lladronici*.

91. *tot*: del tot, plenament (fr. *tout* 'entièrement').

92. Cal entendre: castigarà els assassins i el robatori i (tothom) qui faci mal.

93. *mon Déu*: Déu meu (fr. *mon Dieu*!).

94. *maleròs*: dissortat (variant de *maluròs*, enregistrada per Verdaguer).

95. *maixina*: màquina (fr. *machine*); es refereix a la guillotina.

96. *feniantisa*: mandra, ganduleria (fr. *fainéantise*).

97. *forces dones*: força dones (en el context, més d'una...).

98. *perdu*: pèrdua (ross.; reducció anàloga a la dels finals en *-ia*: *justici* 'justícia').

99. *viven*: viuen (ross. *viuen* i *viven*, segons DCVB).

- an forces¹⁰⁰ costen lo malur,
 que condueixen al suplici.
 112 Fugim-los tots, que fan horrôr.¹⁰¹
- Preniu¹⁰² tots una cantica;¹⁰³
 d'exemple, fills, vos servirà.
 Fareu¹⁰⁴ lo que ella vos indica,
 116 mai cap mal vos arribarà.
 Pel ric i pobre és favorable;
 la força a tots vos donarà
 120 per repussar¹⁰⁵ lo diable
 quan de fer mal¹⁰⁶ vos temptarà.¹⁰⁷

S. MONNIER

Autorisé¹⁰⁸ l'impression et la distribution du présent cantique.

Perpignan, le 31 Août 1843.

Le Maire,

JUSTIN DURAND, adjoint.

(Perpinyà, en Casa de J.-B. Alzine.)

100. *an forces*: a força homes.

101. *horrôr*: indiquem la lectura ô [ˈu] perquè rima amb *malur* (a l'original, *malbour/horror*).

102. *preniu*: preneu.

103. *cantica*: sembla que es refereix al full que conté el poema imprès, mentre que *càntic*, usat en el títol, s'aplica al poema que ha de ser cantat. Pensariem que *cantica* és una manera d'escriure el fr. *cantique* si no fos que aquest és masculí. A DCVB només hi ha *càntica* (amb un significat molt específic: «cadascuna de les tres parts del poema de Dant *La Divina Comèdia*...») i *càntiga* «composició poètica cantada [...], del cast. *cántiga*. La forma catalana correcta és *càntica*. Coromines no accepta ni això: «A penes es pot dir que siguin catalans *càntica*, *-tiga*, formes ocasionals i artificials» (DECat, II, 485a).

104. *fareu*: si feu.

105. *repussar*: rebutjar (fr. *repousser*).

106. *de fer mal*: (us temptarà) a fer mal.

107. *temptarà*: pronunciat *tentarà*.

108. *autorisé*: per *autorisée* (o *autorisées*).